

Рысбаев С.

**КЫРГЫЗ ТИЛИ, АДАБИЯТЫ САБАКТАРЫНДА ОКУУЧУНУН ДЕН СОЛУГУН
 САКТАП БИЛИМ БЕРҮҮНҮН ПЕДАГОГИКАЛЫК ЖАНА МЕТОДИКАЛЫК
 ПРОБЛЕМАЛАРЫ ЖАГДАЙЫНДА**

Рысбаев С.

**ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ ЗДОРОВЬЯ УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ
 ПРЕПОДАВАНИЯ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ**

S. Rysbaev

**PROBLEMS OF PRESERVATION OF HEALTH OF PUPILS IN THE TEACHING
 OF KYRGYZ LANGUAGE AND LITERATURE**

УДК: 371/18/369

Бүгүнкү күндө билим жана тарбия берүүдө ден соолукту сактоо менен окутуу технологиясы абдан актуалдуу болууда. Мектеп окуучулары билим берүүдөгү ар кандай шарттарга жана кырдаалдарга жараша ден соолугунан жабыркаган далилдер медициналык гана негизден эмес, илимий-педагогикалык өнүктөн алганда да дамаамат айтылууда.

Ошого ылайык окуучунун ден соолугун сактоо менен билим-тарбия берүүнүн илимий-педагогикалык жана методикалык жол-жоболорунун иштелип чыгуусу талап кылынып отурат. Бул багытта бир катар педагогикалык изилдөөлөр жүргүзүлүп, айрым диссертациялар корголо баштаганы маселеленин олуттуу экендигин далилдейт.

Аталган проблема учурда дүйнөлүк маанидеги педагогикалык олуттуу проблемага айланып баратат. Анткени, ден соолугу чың, саламаттыгы бекем болбой туруп, бала мектептен татыктуу билим-тарбия алып чыгышы мүмкүн эмес, ошону менен бирге окуу-тарбия иштерин туура уюштуруу менен, баланын саламаттыгын жоготпой билим берүү– маанилүү иш.

Дүйнөлүк педагогикада учурда бир катар маанилүү иш-чаралар өткөрүлүп, атайын изилдөөлөр жүргүзүлө баштагандыгы проблеманын олуттуулугун дагы бир ирет далилдейт. Атап айтканда, Эл аралык ден соолук борборунун демилеси менен түзүлүп жаткан атайын система, ошону менен бирге, Л.И.Дурейконун, Л.Т.Татарникованын, М.В.Поздневананын, М.Лауманын, М.Визманын, Г.К., Салевнанын эмгектери, М.Субанова, Б.А.Калиева жана К.Н.Баталгазиевалар иштеп чыккан окуу куралдары менен методикалык каражаттар, ж.б.

Бул идеялар боюнча эл аралык уюмдар менен биргеликте биздин Республикада да системалуу түрдө иштер башталды. Алардын тутумунда кыргыз педагогдорунан профессор И.Б. Бекбоевдин бала алгач мектепке келгенде кабылуучу социалдык-

психологиялык жагдайлар, анын баланын билим алуусуна тийгизген терс таасирлери, ал эми профессор А.М.Мамытовдун Кыргызстанда жалпы билим берүүнүн перспективдүү багыттары, анын ичиндеги окуучунун окуу жүктөмдөрүн оптималдаштыруу маселелери, педагогика илимдеринин доктору М.С. Субанованын окуучунун ден соолугун сактап окутууну уюштуруунун жалпы проблемалары, ошондой эле педагогика илимдеринин доктору С.Т. Токтогуловдун диссертациясындагы баланын окуу жүктөмдөрүнүн анын билимди өздөштүрүүгө тийгизген тассири тууралуу изилдөөлөрү бар. Аталган окумуштуулар бул маселени, биринчиден, окуучулардын окуу жүгүн азайтуу жана окуу-тарбия иштеринин максат-милдеттерин туура аныктоо менен чечүүнү сунуштаса, экинчиден, мектептеги окуу-тарбия иштеринде пайда болуучу педагогикалык кырдаалдарды туура чечүү да буга тиешеси жок эмес экендигин айтышууда.

Албетте мектепте, айрыкча, бүгүнкү күндө экономикалык, саясий социалдык, психологиялык абал жүрөктү өйүбөй койбойт. Алардын натыйжасында мектепте мугалим менен окуучунун, анан да окуучу менен окуучунун, ошону менен бирге, ата-эне менен мектептин ортосундагы түрдүү проблемалар түзүлүп, аларды чечүү педагогикалык гана эмес, юридикалык чекке чейин жетип жаткан көрүнүштөр жыл санап көбөйүүдө. Мунун өзү мектептеги педагогикалык кырдаалдардын педагогикалык жол менен эле чечилбестигин ойго салат.

Эл аралык медициналык борбор тарабынан ден соолуктун беш түрү аныкталган: атап айтканда, **физикалык ден соолук, психикалык ден соолук, физиологиялык ден соолук, акыл-эс ден соолугу, нравалык ден соолук.**

Окуучунун бул багыттардагы ден соолугунун ар бир түрү өз алдынча атайын изилдөөлөрдү талап кылат. Биз бул ирет мектептеги окуучунун психика-

лык, акыл-эс жана нравалык ден соолугуна таасир этүүчү жагдайлар туурасында айрым ойлорубузду айтуунун туура көрдүк.

Мында, алгач ирет, мектепте окуучунун ден соолугуна тескери таасир этер эмнелер, кандай шарттар бар? Окуу предметтерин окутууда бала үчүн оор жана татаал жагдайлар кайсылар? Аларды жоюу кандай шарттарды чечкенде жүзөгө ашат? – деген суроолорду алдыбызга коелу.

Талдай келсек, мектепте, башка предметтер сыяктуу эле, кыргыз тили жана адабиятын окутууда да окуучунун ден соолугуна терс таасир тийгизер жагдайлар жок эмес экен. Алар кайсылар?

Биринчиден, окуу предметтеринен билим берүүнүн мазмундук жагынан проблемалар бар экендигин, ал маселелерди тезинен чечүүнү практика мугалимдер сунуш кылышууда. Атап айтканда:

- окуу китептеринде окуу материалдардын көлөмүнүн көптүгү;

- айрым окуу китептеринде окуу материалдарынын мазмунун оордугу;

- окуу материалдарын түшүндүрүп талдоонун татаалдыгы;

- окуу материалдарынын тилинин, баяндоо стилинин оордугу;

- окуу материалдарындагы, айрыкча көркөм-адабий тексттердеги айрым психологиялык жагдайлардын баланын курагына, түшүнүгүнө туура келбестик учурлары;

- окуу тапшырмаларынын талаптарынын баланын мүмкүнчүлүгүнөн алда-канча оордук, көптүк жагдайлары;

- окуучуларга түшүндүрүүгө жеңилдик түзөр иллюстративдик материалдар, таблицалар, таяныч чиймелердин ж.б. жетишсиздиги;

Кыргыз тили жана адабияты сабактарынан окуу процессин уюштурууда окуучулар ушундай проблемалуу маселелерге кээде түз, кээде кыйыр болсо да туш болушат жана аларды чечүү илимий-методикалык негизде эмес, административдик - буйрукчул методдор менен ишке ашырылган учурлар көп. Атап айтканда, Кыргыз адабияты сабактарына бөлүнгөн сааттардын аздыгына карабастан, чоң-чоң романдардын («Майдан») орун алышы, тили, стили оор бир катар чыгармалардын, анын ичинде «Зилзала», «Көк асаба» аттуу чыгармалардын программада турушу, ошентсе да аларды өздөштүрүүнүн милдеттүүлүгү, 8-9-класстардын Кыргыз тили окуу китебиндеги айрым илимий талдоолордун оордугу, 11-класстын Кыргыз тили китебиндеги окуучунун ой жүгүртүп түшүнүүсүнө кыйынчылык келтирген этиштин татаал формалары, жалпы алганда, Кыргыз тилин орто мектепте окутуунун мазмунунун 75 пайызы милдеттүү өздөштүрүүгө тийиш болгон теориялык материалдардан турушу тууралуу айтылып келаткан ойлор буга күбө. ж.б. Албетте, бул жагдайлар окуучулардын акыл-эс жана психологиялык ден соолугунун деформациялашына алып келет.

Экинчиден, окуучунун ден соолугуна терс таасир этер дагы бир фактор катары сабактагы окуу-жазуу иштеринин туура эмес уюштурулушу эсептелмекчи. Буга окуу-жазуу нормативдери да кошо кирери талашсыз. Атап айтканда, окуу китептер менен иштөөдө узак убакытка чейин жазуу көнүгүүлөрүн аткаруу; тактап айтканда, улуттук педагогика илиминде жазуу узактыгынын жана жазуу ылдамдыгы сыяктуу категориялардын атайын иштелип чыккан нормаларынын жоктугу; балдарды сүйлөтүп эс алдыруунун ордуна окуу-жазуу иштеринин узак мөөнөткө чейин аткарылуусу; окуучунун психологиялык өзгөчөлүктөрүнө карабастан аткарылуусу талап кылынган милдеттүү окуу-жазуу ылдамдыгы маселеси, т.а. кыргыз баласынын мүмкүнчүлүгү эске алынбастан, кыргыз турмушунун негизинде алынбаган орус мектептеринин талаптарынан карандай көчүрүлүп алынган окуу-жазуу көлөмү, ылдамдыгы жана узактыгы туурасындагы нормативдердин али күнчө сакталып келатышы – улуттук нормативдери биздин илимий жактан жетик эместиги туюнтат.

Ошону менен бирге, окуу нормативдеринин жана да окуу техникасынын да кайра каралып чыгышы керектиги байкалат, тактап айтканда, милдеттүүлүктүн чегиндеги окуу ылдамдыгы, ага жараша окуу ылдамдыгын жума сайын ырааттуу текшерүү технологиясын, ал текшерүүнү жүргүзүү маселелерин, шарттарын кайра кароо, өткөрүү убактысын туура тандоо проблемасы да жетик чечилбей келатканы байкалат. Анткени, окуучунун окуу ылдамдыгы маселеси ар бир окуучунун психологиялык-темпераменттик типтерине жараша чечилүүсү керек болсо да, жалпыга бирдей норма аларды психологиялык жактан дисконформт абалында текшерүү абалын жаратат. Бул маселени улуттук психолог окумуштуу – методитери биздин алдындагы маанилүү милдет катары каралууга тийиштиги байкалат.

Тактап айтканда, окуу сабактарында окуучунун окуу ылдамдыгын текшерүүдө төмөндөгүдөй жагдайлар эске алынышы керек эле: баланын психологиялык темпераменттик типтери, сабакты өздөштүрүү деңгээли, окуу мезгили жана окуу мерчемдери. Бул айтылгандарды ачыктап түшүндүрсө мындай-психологиялык тибине жараша флегматик жана меланхолик баланын окуусу менен сангивник же холерик баланын окуусун бирдей баалоого болбойт; же болбосо, сабактарынын өздөштүрүүсү начар окуучу менен мыкты өздөштүргөн окуучунун окуу ылдамдыгы асман менен жердей болору бышык; окуу ылдамдыгын биринчи сабак менен акыркы сабактарда текшерүү бирдей жыйынтык бербейт, анткени биринчи сабакта төмөнүрөөк жана акыркы сабактарда окуучунун активдүүлүгү жоголо баштайт, ошондуктан бул сабактарда окуу ылдамдыгын текшерүүнү жүргүзбөсө болот; ал тургай, биринчи күн менен алтынчы окуу күндөрдө да баланын өздөштүрүүсү солгун, активдүүлүгү начар, кабыл алуусу төмөн болору белгилүү, бул учурлар да окуучунун окуу ылдамдыгын текшерүү учуру эмес; анан да окуу жылынын башындагы окуу

ылдамдыгы менен окуу жылынын аягындагы окуу ылдамдыгы бири-бирине сөзсүз төп келбейт.

Ошондуктан, балдардын өздөштүрүүсүнө, психикалык абалына туура келбеген учурларда окуу ылдамдыгын текшерүү, көзүнүн көрүүсүнө терс таасир этер жазуу тапшырмаларынан кыргыз тили сабактарында көп берилиши, жазууга арналган тексттердин көлөмдүүлүгү, алардын илимий негизде тандалбагандыгы – проблеманын бар экендигин моюнга алууну, аны туура чечүүнү талап кылат.

Үчүнчүдөн, сабакта колдонулуучу окуу тексттеринин тандалышы жана мугалим менен окуучунун өз ара жекече мамилесиндеги психологиялык жагдайлар да өтө көңүл бурулуучу маселелердин экендиги талашсыз. Анын биринчиси – окуу китебиндеги, айрыкча, тил, адабият окуу китептеридеги көркөм чыгармалардагы каармандардын образдарын талдоодо, чейректтик, жылдык текшерүү сабактарында колдонулуучу публицистикалык мүнөздөгү тексттерди талдоодо, айрыкча азыркы социалдык шарттарда баланын психологиясына терс таасирин тийгизүүчү, мазмуну оор тексттердин болбогондугу жакшы. Анткени бүгүнкү оош-кыйыштуу заманда ата-энесиз өскөн, ата-энеси таштап кеткен, же каза болгон, ичкилик ичип, наркоман болуп кеткен балдардын психологиялык оор абалы жан дүйнөсүн жабыркатып турганда дал ушундай мазмундагы тексттерди жат жазуу ишинде же баяндама катары жазуу баланын жүрөгүнө канчалык оор тиери түшүнүктүү.

Ошондуктан, мугалим тексттеги психологиялык жагдайды туура түшүнүп, ал оор тие турган окуучуларды белгилеп, андай балдар менен иштөөдө сак болуулары керек. Колунан келишинче, андай кырдаалдан качуу пайдалуу. Бирок, бул «качуу» социалдык проблемасы бар балдарды андай тексттерди өздөштүрүүгө тартпай коюу, андай тексттерди окуу китептерге кийирбөө, сабактарда пайдаланбоо керек – дегенди билдирбейт.

Андайда балдар менен иштөөнүн формасын өзгөртүү, мамилени жумшартуу, балдардын окуу жоопкерчилигин жеңилдетүү, курч проблемалуу суроолорду берүүдө качуу пайдалуу.

Мындайда мугалимдин педагогикалык чеберчилиги мындай турсун, анын мүнөздү, ийкемдүү окуучулар менен жекече мамилеси кылдат, койгон талаптары – адилеттүү, жүрүм-туруму маданияттуу, сүйлөгөн сөзү угумдуу болуусу кажет.

Бир мисал келтире кетели. 3-класста мугалим кыргыз тилинен 8-мартка ылайык «Менин сүйүктүү апам» деген темада дилбаян жазууну сунуштаган. Сабактын акырында окуучулардын ишин жыйнап алса, бул окуучу «Менин апам жок» деп гана жалгыз сүйлөм жазып койгон. Ошондо гана мугалим окуучуларга дилбаян жаздырууда теманы туура эмес теманы сунуш кылгандыгын жана теманы бир нече вариант сунуш кылбагандыгын сезген.

Же болбосо, Мамлекеттик бүтүрүү экзаменинде дилбаян жазып жатып, бир кыз ыйлап, эси ооп жыгылган. Мугалимдер кызга врач чакырып эс алдырышат. Кийин сурашса, кыздын энеси жакында

гана каза болгон экен. Көрсө, энесинен ажырап, психологиялык оор абалда жүргөн кызга эне тууралуу дил баян жазуу темасы келген экен.

Демек, баланын ден соолугуна терс таасирин тийгизүүчү факторлордун ичинде текст тандоо проблемасы да тиешелүү болорун практика далилдөөдө.

Ушулар менен катар, мугалимдин окуучуга жасаган катаал мамилеси, коркутуп-үркүткөн сөздөрү, ырааттуу түрдө кордоо менен коштолгон тарбия ыкмалары, окуучу күндө уккан жеке, кордоо сөздөрдөн жабыркашы, чейректердеги алган жаман баалар, класстык жыйындардагы ачуу сөздөр, дубал газеталардыгы карикатуралар, албетте, баланын ден соолугуна, анын назик балалык жүрөгүнө сайылган канжар болору талашсыз.

Ушундай жагдайлар мугалимдин окуу-тарбиялык иштерин методикалык жактан туура уюштуруу зарылдыгын эске салат. Ал төмөндөгүлөргө жараша чечилерин көздөйбүз:

- 1) Сабакка окуучуну психологиялык жактан даярдоо;
- 2) Баланын кызыкчылыгына ылайык окуу материалдарынын тандалышы;
- 3) Окуу материалдарынын баланын курагына жараша болушу;
- 4) Окуу тапшырмаларынын баланын буга чейинки билим деңгээлине, тажрыйбасына жараша берилиши;
- 5) Окуу-ишине карата жасалган мамиле баланын психологиялык өзгөчөлүктөрүнө ылайык келиши;
- 6) Окуу ишинде окуучунун каалоосун жаратып окутуу жолун табуу;
- 7) Талапты окуучунун жөндөмдүүлүгүнө чыгармачыл ишмердүүлүгүнө жараша коюу жана ишти ушул багытта уюштуруу, жүргүзүү.

Мындай методикалык шарттар баланын окуу ишин оорчулуктан куткарып, талаптын деңгээлинде жеңил жана шыктануу менен аткарылуусун көздөйт. Ошондо да бир нерсени эске алалы кеп – тапшырманы жеңилдетүү жөнүндө эмес, аны аткарууну жеңилдетүүнүн шарттарын, методикалык жол-жоболорун табуу тууралуу болуп жатат.

Төртүнчүдөн, баланын билимин субъективдүү баалоонун зыяндуулугу.

Баланын билимин баалоодо төмөндөгүдөй учурларды да эсепке албай коюуга болбойт.

1. Баланын билимин социалдык-экономикалык шарттарды эске алып баалоо: баланын үй-бүлөсүнүн аз камсыз болуусу, үй-бүлөдөгү терс көрүнүштүү шарттар, алкоголизм, ата-энелеринин педагогикалык сабатсыздыгы, коомдун абалынын деңгээли да балдарга терс таасир тийгизет. Бирок, ошентсе да, эң башкы жетишпестик бул үй-бүлөдө болуп саналат.

2. Баланын биопсихологиялык абалына карап баалоо. Бул – анын укум-тукумунан бери келаткан өзгөчөлүк, жөндөмсүздүк мүнөздүн бир белгиси. Эске салуу керек – ата-энелеринен балага көп сапаттар өтөт, бирок жөндөмдүүлүк, кызыгуучулук мүнөз – ата-энеден өткөн тукум куучулукка

жараша өнүгүп-өсөт. А илим болсо – ар бир төрөлгөн баланын өнүгүшү социалдык шартка, үй-бүлө жана тарбияга жараша көпчүлүк учурда бирдей эле болорун далилдеп келет.

3. Баалоодо педагогикалык кырдаалдарды эсепке алуу: Педагогикалык шалаакылык, педагогикалык такты эске албоо, мугалимдик маданияттан четтөө – дайыма педагогикалык катчылыктардын натыйжасы, мектептин педагогикалык ишинин төмөнкү деңгээлин билгизет. Мектептеги педагогикалык кырдаалдардын педагогикалык жол менен чечилбестиги андан бешбөтөр оор жагдайга алып барат. Мындай шарттар мугалимдин адис катары эмес, чебер педагог жана тарбиячы катары билимин жана тажрыйбасынын төмөн экендигин билгизет. Албетте, мугалимдин балага болгон орой мамилеси балага болгон дидактикага, (курулай акыл айтууга), андан психотравмага алып барат. Аны алдын алуу үчүн атайын психологиялык кызматтын жардамы керек болот. Тактап айтканда, окуучунун окуу ишиндеги жетишпестигинин себеби – мугалимдин дидактикалык, психологиялык жана методикалык жактан компетентсиздигин билгизет.

Баланын билимин баалоодо, же, баланын билимин баалоо үчүн ага тапшырма берип, талап коюуда да, төмөндөгүдөй жагдайлар да педагогикалык процессте сөзсүз байкалат:

1) «Мугалим өзүнүн «күчтүү» окуучусуна тапшырма берүүдө, же анын жообун алууда: «буга сенин күчүң жетет, сен азаматсың, мындан да оор тапшырмаларды да аткара аласың?» – деп оң стимул түзүп, анын учурдагы күчүн эки эселентип өнүктүрүүгө психологиялык шарт түзөт. Бул – **окутуунун оордук жана татаалдык принциби деп аталууга арзыйт.** Анткени балага коюлган талап жеңил болсо, андай жеңил талап баланын өсүүсүн адымдатпайт. Практикада белгилүү болуп жүргөндөй, татаал проблемаларды чечүү талабын коюу менен гана мугалим баланын өсүүсүн күн санап алга сүрөйт. Ошондо да, ал талап баланын кызыгуусун өчүрбөгүдөй, таятпагыдай, сабакта кыйынчылык жагдай түзбөгүдөй, аны азаптуу окууга айлантпагыдай, өз ченеми менен, стандарттын жана программанын чегиндеги татаалдыкты жана оордукту талап кылган болсо, бул, албетте, «максаттуу татаалдык», же «максаттуу оордук» болуп саналат. Ошондуктан, окуу материалдарын берүүдө дал ушундай «максаттуу татаалдык» жана «максаттуу оордук» принциптерин туура кармануу пайда гана берет. Ал гана эмес, бул маселелер методикалык атайын категориялар катары өз алдынча көңүл салып изилдөөгө да арзыйт – десек жаңылышпайбыз.

2) «Чабал» окуучуга: «сенин күчүң буга жетпейт, сага жөнөкөй эле тапшырма берейин, ушуну аткарасың болду» – деп «боорукердик кылып» «ак көңүлдүк» менен жеңил тапшырма берүү аркылуу, анын өнүгүүсүн кечендетерин жана артка тартарын кээ бир тажрыйбалуу мугалимдер да байкабайт. Мунун өзүн **баланы жасалма түрдө, маданияттуу жагдайда басынтуу** деп атасак болот.

3) «Сенин колуңдан эч нерсе келбейт, сенин

башың иштебейт» – деп басынтуу менен, бир катар мугалимдер **балага агрессивдүү мамиле жасоо аркылуу аны агрессивдүү түрдө басынтат.**

Мунун өзү баланын – «менин колумдан эч нерсе келбейт» – деген оюн бекемдейт же, коллективинин алдында басынып, чүнчүйт, «Психологиялык майыпка» айлантат.

Жыйынтыктап айтканда, жогорудагы «маданияттуу басынтууда» баланын өнүгүүсүн мугалимдин «мээрмандык» менен чектөөсү да, баланын ички өнүгүүсүн тормоздотот. Анда дагы балада «менин колумдан ушул эле келет, кыйын тапшырмаларды мен аткара албайм, кыйын тапшырмаларды кыйын балдар гана аткарат» – деген алсыз көз караш бекемделет.

Ошондуктан, балага баа коюунун өзүндө да максаттуулук технологиясына таянуу жүзөгө ашыруу өтө зарыл маселелерден экенин белгилемекчибиз.

Бешинчиден, балага үй тапшырмасын берүүдөгү татаалдык жана оордук келтирүүчү жагдайлар.

Чындыгында, окуучуга берилүүчү үй тапшырмасы класста аткарылган теориялык жана практикалык багыттарда аткарылган бардык иштердин логикалык жактан жалпыланган түрү болору белгилүү. Анткени окуучулар класста тил сабагында эрежелерди үйрөнүшөт, аларды мисалдар менен далилдешет, үйрөнгөнүн практикада колдонуу жолдоруна машыгышат, ошондон улам келип чыгуучу проблемалуу жагдайларды чечишет, андан ары чыгармачылык менен иштөөгө багыт алышат. Демек мына ушундай мүнөздөрдөгү аткарылган иштердин логикалык жыйынтыгы же жалпыланган түрү катары эми окуучу үйдө, мугалимдин жардамысыз берилген тапшырмаларды өз алдынча аткарышат, ишти аткаруунун жолдорун өз алдынча табышат, өз алдынча чыгармачылык менен дагы да башка иштерди жасашат.

Мындай иштер окуучунун өз алдынчалуу ишин уюштуруунун, чыгармачыл өз алдынча ишмердүүлүгүн жүргүзүүнүн жолу болуп саналат. Ошентсе да, үй тапшырмасын берүү Кыргызстандын мектептеринде баланын чыгармачылык изденүүлөрүн ойготуучу мүнөздө эмес, көбүнесе жаттоо түрүндө берилери белгилүү. Адабият сабактарында да, Мекен таануу, ал тургай, Адеп сабактарында да ырларды жаттоо түрүндө тапшырма берүү мүнөздүү. Мындай тапшырмалар балдарды өз каалоолору менен класста түптөлгөн чыгармачыл ойлорун жүзөгө ашыруу менен эмес, зордоп аткарылуучу көңүлсүз жумушка өзүн өзү зордоп чегүү менен коштолот.

Ал эми тил сабагында алты-жети сүйлөмдөн турган текстти максатсыз көчүрүп жазуу, аны талдоо, андан соң эрежени жаттоо, мисалдарды келтирүү менен тапшырма аткарылат. Окуучунун мындай өзүн-өзү зордоо менен көңүлсүз аткарылган тапшырмалар бир күндө бир нече предметтен кайталанат. Алсак, бир күндө төрт-беш предметтен сабак боло турган болсо, тил менен мекен таануу же адептен сырткары, орус тилинен да ошондон кем

эмес тапшырмаларды аткарышат. Тактап айтканда, текстти көчүрүп жазуу, аны талдоо, эрежени жаттоо, математикадан эки мисал чыгарып, анан чарчаган соң маселе чыгара албай башын катыруу машакаты турат. Эгер кыргыз адабияты жана орус адабияты сабактары бир күнгө туш келе турган болсо, эки сабактан тең беш-алты барактан турган тексттерди окуу-өзүнчө эл кыйынчылыктардын комплекси менен күрөшүүгө окуучунун аргасыздандырат.

Айрым башка өлкөлөрдүн билим берүү системасында балага үй тапшырмасын берүү ар башкача экендиктери менен көзгө учурайт. Мисалы Россиянын мектептеринде окуучуга көбүнчө класстан үй-рөнгөндөрүн үйдө өз алдынча колдоно билүүгө машыктыруу аракеттери Кыргызстандын мектептеринен кыйла башкача. Ал Россиянын окуу китептеринен эле байкалат. Ушул эле проблема Япония мектептеринде таптакыр башкача экендигин изилдөө көрсөттү. Аларда тапшырма берүүдө баланын чыгармачыл өз алдынча иштерине багыт берүү мүнөздүү экен.

Мында эске алынуучу негизги жагдай-класста мугалим окуучунун билимин критерийлер менен баалоо алдыңкы планга чыгары байкалат, а критерий менен билимди баалоо, ага окуучуларды системалуу түрдө көнүктүрүү баланын акыл эмгегин туура уюштуруу жүрөрүн билдирет. Эгер адабият сабактарында чыгарманын сюжетин түшүнүү, анын идеялык-тематикалык маанисин талдоо, каармандарын мүнөздөө, башкалар менен салыштыруу, чыгармага жана анын каармандарына баа берүү, алардын тарбиялык таасирин табуу, алар туурасында жеке көз караштарын билдирүүнү уюштуруу сыяктуу иштер класстар ырааттуу түрдө аткарылууга тийиш болсо, эми үй тапшырмасына эмне берилмек? Албетте, окуучу эми үйдөн өз алдынча философиялык сынчыл ой жүгүртүүсүн уюштуруу ж.б. жумуштар аткарылуусу тийиш болот. Эгер, жогоруда айтылган иш-аракеттер күн сайын сабактарда критерий катары коюлуп ырааттуу жүзөгө ашырылап келген болсо, сабакта мыкты бир-эки окуучу өз алдынча көз караштарын билдирип, өзүлөрүнүн билимин жогорку деңгээлде көргөзө алышса, мугалим андай окуучуга «сыйлык» катары ал күнү үй тапшырмасын бербейт экен. Класста айтылгандарды эми кайтадан курулай кайталоонун ордуна, окуучунун үйдө эс алуусу, көңүл ачып, темага ылайык каалаган иш аракеттерди аткарууга, фильм көрүүгө ж.б. багыт берет экен. Демек Япония мектептеринде окуучунун билимин критерий менен ырааттуу баалоо билим критерийлерге жооп берген окуучуну ашыкча жүк менен эми үй тапшырмасын берип талапты жасалма оорлотуу,

окуу жүгүн ашыкча көбөйтүү эч кандай зарылдыгы жок экенин далилдейт.

Алтынчыдан, окуу китептеринин учурдагы абалы да окуучунун ден соолугуна терс таасир этүүдө, тактап айтканда, соңку жылдардагы чыгып жаткан окуу китептердин көпчүлүгү мамлекеттик стандарттын талаптары эске алынбай, анын себептеринен улам дээрлик көпчүлүгү санитардык талаптарга жооп бербейт, начар кагазга басылган жана да иллюстрациялары жок бозоргон тексттүү барактар балдардын көрүүсүнө терс таасир берип, сүрөттөрүнүн боектору жагымсыз жана дем алуу органдары үчүн зыяндуу экендиги тууралуу дамаамат айтылууда. Көптөгөн мектептерде жана китепканаларда китеп фондун азайтып алабыз деген шылтоо менен, эскирип бүткөн окуу китептерин чыгаша кылышпай, аларды окуган окуучулардын ден соолугуна тескери таасир тийгизип жаткандыгы менен Республиканын саламаттык сактоо министрлигинин иши жок.

Демек, мектептин башкы функциясы – албетте, мекендин атуулун тарбиялоо, ошондо да, ден соолугу бекем, акылы, психикасы бекем, руху күчтүү атуулду тарбиялоо. Андай болсо, мектептеги окуу-тарбия иштери ага каршы келбей, ден соолугуна тескери таасир этпеши керек. Мугалимдин педагогикалык маданияты да, методикалык чеберчилиги да мына ушуга жумшалуусу максатка ылайык келет.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Бекбоев И.Б., «Инсанга багыттап окутуунун теориялык жана практикалык негиздери», Б.2005.
2. Бекбоев И.Б., «Что вызывает страх у первоклассника», И.Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы, №3, 2012.
3. «Кыргыз тилин жана адабиятын окутуунун мамлекеттик стандарты», Б.2004.
4. Мамытов А., «Состояние и перспективы развития содержания общего образования в Кыргызстане», «КББАнын кабарлары», №4, 2011.
5. М.С. Фролова, Материалы международной конференции: Центральная Азия: Основные направления и перспективы развития в условиях глобализации», Б. 2008.
6. Казарцева О.М. «Культура общения: теория и практика, учебное пособие. М. 1998.
7. Дридзе, Т.М. Язык и соц. психология (Т.М. Дридзе. – М. высш. школа, 1980.
8. И.П.Валькова, «Таксомания Блума и некоторые проблемы критического мышления», жур.: «Мектеп-школа», 2000.
9. «Глобальное образование», метод. пособие для учителей, Б. 2004.
10. «Учитель», №6, 2008.
11. Р.Хаббарт, «Дианетика», Современная наука о разуме», М. 2004.
12. «Учитель», №3, М. 2007.
13. «Учитель», №1, М. 2007.
14. Дмитрин А., «Экран компьютера опасен для зрения», «Мугалим», №2, 2014.

Рецензент: д.п.н., профессор Бабаев Д.Б.